

JULI CAPILLA

Quina lectura de Joan Fuster al segle XXI? Panorama d'opinions

PRESENTACIÓ. UNA VISIÓ PLURAL SOBRE JOAN FUSTER

El centenari del naixement de Joan Fuster constitueix una oportunitat impagable per a llegir —o rellegir— un dels intel·lectuals més destacats del segle XX. Almenys ho és per als qui no l'han llegit gens —que n'hi ha, fins i tot entre la gent lletrada— o no l'han llegit prou. També per als que l'han llegit molt i han reflexionat sobre els seus papers, i hi són experts. Perquè, com deia el mateix assagista de Sueca, rellegir és l'única manera de llegir bé. Encara més, la commemoració natalícia podria ser el detonant per a una (re)lectura neta, verge, exempta de prejudicis i *apriorismes* més o menys obstinats o insidiosos: laudatoris o denigrants, a benefici d'inventari del dubte i de la raó raonada i raonable, argumentada i eternament provisional. Si Fuster era alguna cosa —recordem el proverbial aforisme: «Joan Fuster és la mesura de totes les coses»—, i a fe que ho era, l'ontologia passa necessàriament per un interrogant permanent i sense límits, amb la voracitat de qui ho vol saber. Tot i sap de sobres que aquest Tot, ni que siga en minúscules, és inabastable.

Fuster va suposar un abans i un després per al País Valencià, i en alguna mesura també per a Catalunya, les Illes i els territoris amb qui compartim història, cultura i, sobretot, llengua —el baluard que sustenta de manera inequívoca i inconfusible la nostra insígnia identitària, en el sentit diferenciador i genuí del terme. Fuster ens fa reflexionar sobre la nostra idiosincràsia. Va somoure els fonaments de l'ordre,

| Juli Capilla és professor, escriptor i editor. Director de l'editorial Lletra Impresa

va sacsejar consciències i ens va obligar a pensar sobre qui érem i quin era el futur a què podríem arribar com a poble en funció dels moviments que férem. Ell es va moure moltíssim, més que la majoria, paradoxalment gairebé sense moure's, des de la seua talaia de Sueca, puntal des del qual irradiava idees i projectes, absolutament revolucionaris per a l'època, revulsius i repulsius per a un *star system* i un *statu quo* basats en la ignomínia i la mediocritat. Va impulsar les seues idees des de l'aiguamoll brut i infecte d'una època nefasta, al bell mig del llot estantís de la dictadura franquista, repressiva, feixista fins a la medul·la i el bigotet ridícul d'un cabdill sense escrúpols, reticent i refractària fins al paroxisme a la llibertat de pensament.

No és moment ara de passar-hi comptes, però sí de contar com hem llegit en el passat Joan Fuster. Com es llegeix ara. I, sobretot, com el llegirem en el futur. En les pàgines que segueixen hem convidat una sèrie d'intel·lectuals de diferents disciplines humanístiques de tots els Països Catalans perquè ens expliquen, amb total llibertat, quina és la *seua* visió, ara com ara, de Joan Fuster.

És Joan Fuster l'intel·lectual del segle XX més important del País Valencià i el més influent a Catalunya? Fins a quin punt ha estat encasellada la seua figura als seus escrits polítics? És *Nosaltres, els valencians* la seua obra assagística històricopolítica més emblemàtica, a pesar de les rèpliques i crítiques continuades, i també de les adhesions incondicionals? Què se n'haguera fet, del concepte de *Països Catalans*, sense la seua aportació? Com es llegeix fora del nostre àmbit lingüístic? Quina visió en tenen des de la resta de l'Estat i a l'estranger? Què és el que s'obvia i el que s'enalteix, potser de manera esbiaixada i interessada, de la seua obra i de la seua figura? Es tenen prou en compte els seus estudis literaris i les seues elucubracions sobre art contemporani? El seu pensament i el seu llegat són vigents avui dia? En què es basa l'actualitat de la seua obra? S'ha convertit per dret propi en un clàssic de la literatura i del pensament polític catalans? Perdurarà en un suposat cànon més o menys perdurable?

Recopilem ací les reflexions *ex professo*, fetes exclusivament per a l'ocasió requerida, i per estricte ordre alfabètic, de Xavier Antich, Enric Balaguer, Enric Bou, Margarida Castellano, Antoni Defez, Anna Esteve, Maria Àngels Francés, Tobies Grimaltos, Pere Antoni Pons, Joan Ramon Resina, Mercè Rius, Joan Manuel Treserras i Quim Torra. Tretze veus acreditades que es demanen sobre la veritable dimensió del pensador valencià, sobre l'abast dels seus interessos i la seua transcendència com a *maître à penser*.

LA BRÚIXOLA FUSTER

Xavier Antich

Són molts els aprenentatges que se'n poden derivar de la figura i l'obra de Joan Fuster. Més enllà de l'indiscutible protagonisme que hi va tenir, en la conformació del moment històric que li va tocar de viure, des d'una perspectiva intel·lectual, cultural i política, el seu paper com a impulsor d'un corrent de fons, transversal ideològicament, que va més enllà de juny del 1992, quan va morir, configura un llegat que, per la seva potència articuladora, no té comparació en l'àmbit dels Països Catalans i continua sent, en molts aspectes, d'una fecunditat realment sorprenent. És, en aquest sentit, que podem parlar de *brúixola Fuster*. Sobretot, en dos aspectes:

En primer lloc, en el posicionament dels Països Catalans com a imaginari popular i intel·lectual compartit, articulats des del País Valencià però amb l'ambició d'abastar la nació completa. El somni formulat per Pere Quart en els versos de *Corrandes de l'exili* («I una pàtria tan petita / que la somnio completa») convertit en *comunitat imaginada* segons el precís sentit que li va donar Benedict Anderson: més que la reivindicació nostàlgica d'una realitat històricament preexistent, el reconeixement de la potència i de la legitimitat de dinàmiques de construcció social i política d'una comunitat a partir d'una cultura o una llengua o una problemàtica capaç de generar àmplies complicitats sobre la base de l'imaginari compartit.

En segon lloc, Fuster és brúixola, també, per haver-ne estat pioner, de l'assaig en llengua catalana. Amb el repte de no haver fet l'experiència europea de la Il·lustració, en el seu moment històric, la cultura catalana, més que ben dotada d'una literatura de gran solvència en l'àmbit de la narrativa, la poesia i el teatre, no ha tingut una tradició, digna d'aquest nom, en l'àmbit de l'assaig. Un territori, d'altra banda, imprescindible per a la construcció d'una cultura madura. Fuster, tot sol, es va inventar aquesta tradició, de la que encara ens en nodrim, i li va donar la consistència precisa en termes de determinació comunicativa, heterodòxia crítica, transversalitat disciplinària, ambició política i sana ironia.

Per aquestes dues aportacions, i en aquests dos àmbits, sobretot, Fuster continua sent brúixola.

* * *

SOBRE JOAN FUSTER

Enric Balaguer

Passen els anys i ben sovint visite i revisite l'obra de Joan Fuster. Ara poden ser les *Notes d'un desficiós*, *Causar-se d'esperar* o *Diccionari per a ociosos*. En un altre moment, el *Diari* o *Nosaltres, els valencians* o qualsevol text sobre escriptors (Salvat, Pla, Estellés...). I en tot moment els aforismes, que em venen al cap moltes voltes en l'acte de posar-me a escriure, en llegir una infinitat d'autors o simplement caminant pel carrer. Sempre hi trobe alguna cosa nova: siga una perspectiva inusual, algun judici inèdit, alguna dada nova, alguna opinió solvent (i insolent)... Fuster és una enciclopèdia ambulante, sintètica i diàfana. Com pot saber tant i de tantes coses? Hi ha la literatura (en tots els gèneres) però també la història, l'economia, la música, la política, el cinema... Intel·lectualment sembla capaç de deglutir-ho tot. Mai no he conegut ningú amb tanta lectura, i amb un coneixement tan extens i que, a més, fa compatible l'erudició i la sensibilitat. I tot expressat de manera efectiva, plàstica —amb una inventiva sorprenent— i amb una capacitat de persuasió, a cops de sensatesa, rotunda. La prosa de Fuster té un vigor analític insòlit i una agilitat expositiva que fa servir l'exageració i l'humor, ben notables. Tot açò no sé si el consagra com un autor clàssic, però en tot cas, s'hi acosta.

En l'espina dorsal de l'obra fusteriana hi ha la qüestió nacional. Aquest és un flanc per a mi susceptible de reflexió permanent. L'opció de defensar la nació catalana, pel simple fet d'escriure i parlar català, xoca amb una realitat tan multiforme com és la de la identitat col·lectiva. Qualsevol identitat col·lectiva. També la valenciana. La realitat és sempre tossuda. Les nacions s'alimenten de mites, de relats que creen —sobretot difonen— els poders. Pensar que la cultura podria, per ella soles, esbandir les objeccions que obstaculitzen certes qüestions identitàries valencianes, no és una ingenuïtat? La cultura sense poder, què pot fer? O fins on pot arribar?

* * *

JOAN FUSTER: L'ENCERT DE L'AFORISME

Enric Bou

Joan Fuster fou una personalitat immensa, un pou de (bones) lectures que va saber aprofitar en totes les accions culturals, en especial en la tasca d'escriptor: assagista, dietarista, historiador i divulgador de la literatura catalana. Però potser la seva gran tasca literària és gairebé invisible i es concreta en els molt bons aforismes que arribà a escriure. Un bon aforisme és com una melodia popular, que se'ns enganxa al cap i no podem oblidar-la o deixar d'entonar-la. Per la brevetat, els aforismes són fàcils de recordar i sovint utilitzen metàfores sorprenents que els donen encara més poder de permanència. Els qui escriuen bons aforismes són persones extremadament sàvies i les seves paraules tenen el poder d'inspirar-nos en situacions molt diferents. Com és sabut un dels mestres de Fuster va ser Michel de Montaigne. Alguns dels millors aforismes del francès podrien haver estat escrits a la «torre» de Sueca: «Au plus élevé trône du monde, on n'est jamais assis que sur son cul.», «Rien n'imprime si vivement quelque chose à notre souvenir que le désir de l'oublier.»

Fuster fou autor d'alguns llibres fonamentals que han marcat una època i el van marcar personalment de manera molt forta. Dalt de tot, *Nosaltres, els valencians*, resposta a, o continuació de, la *Notícia de Catalunya* de Jaume Vicens Vives. Potser allí mostrà de manera llampant les seves condicions de pensador, assagista lúcida, que dubta i s'atreveix a confessar-ho. En el fons del que estem parlant quan el recordem és del retorn a un grau zero de l'ús d'aquesta franja de la Mediterrània, un grau que inclou qüestions tan elementals com un sistema de trens que funcioni. Fuster confessà a Josep Pla que volia deixar «en funcionament i en forma» al País Valencià «uns quants equips d'intel·lectuals i de no intel·lectuals capaços de remoure aquesta societat en perpètua somnolència digestiva». Alguns dels seus llibres, des de la radicalitat de plantejaments, en la confusió i la provocació, presenten opcions de continuïtat. I, en especial, de diàleg. El falcó de Sueca proposa per a «vosaltres els valencians» encara idees suggeridores per debats. Per a «nosaltres els catalans del nord» són un repte de reflexió a fons, encara per complir, del que som i del que volem. Són un viatge en el temps de la identitat, que hauria de ser, recordant Sanchis Guarner, «policèntric però convergent».

* * *

JOAN FUSTER AL SEGLE XXI: UNA LECTURA D'ABANS QUE EL SOL NO CREME
DES DE L'ECOCRÍTICA

Margarida Castellano

Conscient de la importància del llibre per a infants com a factor imprescindible de formació lingüística i cultural, Joan Fuster va publicar una antologia col·lectiva amb dos contes propis, *Un món per a infants* (1959), i una narració didàctica sobre el conreu de l'arròs, *Abans que el sol no creme* (1969).

Ens interessa aquesta última per la relectura que hi podem fer, hui en dia, des de la perspectiva de l'ecocrítica literària; un concepte nascut als Estats Units als anys noranta que ens permet entendre les implicacions invisibles de diversos elements de la natura, els seus lligams amb el dia a dia dels éssers humans i el seu valor transversal en els àmbits educatiu, cultural, turístic i econòmic.

En un temps en què la Literatura Infantil i Juvenil (LIJ) europea se centrava bé en la idea de refer-se de la cruesa del gran conflicte bèl·lic anterior o bé en la reivindicació de la imaginació com una potencialitat humana, Fuster ens proposa una obra que pretén, d'una banda, entroncar amb la producció de LIJ catalana d'abans de la guerra (la qual cosa suposa un alt nivell de qualitat literària i gràfica) i, de l'altra, donar resposta a les necessitats del públic lector, que s'inicia en la lectura en català, que desconeix la història del país i que necessita lectures de proximitat per fer real el redreçament cultural.

Abans que el sol no creme és un text únic, contextualitzat, que personifica els elements naturals i apel·la directament el lector per proposar una actitud activa i compromesa envers una de les feines més arrelades del nostre territori. Un text d'una qualitat literària i estètica innegable, que apropa el vocabulari de l'arròs als lectors i que, tot seguint la direcció pedagògica de Marta Mata, proposa una seqüència didàctica eficaç. A més a més, en fer una relectura des del segle XXI, i en aplicar els estudis de Glotfelty i Fromm (1996) sobre l'ús de conceptes ecològics als textos literaris, entenem que l'espai natural no és ni un decorat de fons ni un simple *locus* sobre el qual s'articula el text. L'alfabetització ecològica, des d'una perspectiva molt més radical, va més enllà de la noció de *cronotop* a què feia referència Bajtin (1974) i entronca, directament amb allò que en la tradició anglosaxona s'anomena l'escriptura de la natura (*nature writing*).

Tot plegat, *Abans que el sol no creme* ens proposa una lectura ecològica i de quilòmetre zero que assoleix uns propòsits ben marcats: recuperar un vocabulari quotidià de conreu al camp i apropar la formació lectora en català al públic més jove. Un text que parteix de les arrels per construir país ja que, d'una banda, sintonitza amb la qualitat literària dels textos noucentistes i, de l'altra, compta amb un concepte d'alfabetització ecològica que resulta imprescindible al segle XXI.

* * *

1.750 CARÀCTERS (AMB ESPAIS) SOBRE JOAN FUSTER

Antoni Defez

Ho va dir ell en certa ocasió: que el llibre que més el satisfieia, dels seus, era el *Diccionari per a ociosos*. Sens dubte, una valoració pròpia de l'escèptic que habitava dintre seu: perquè si un és escèptic, també ho ha de ser respecte, i sobretot, de si mateix i de la seva obra. I què podria ser un escèptic al capdavant, sinó un ociós: algú que diu el que ha de dir, sí, però que ho diu amb la ironia pròpia de qui no vol ser víctima de si mateix i de les seves evidències, perquè l'ociós viu en el distanciament càustic i la desgana del descregut. I heus aquí una de les claus que fan de Fuster un pensador al qual sempre podem retornar amb profit: il·lumina i, alhora, ens empeny a cercar la claredat per compte propi. No és del tot exacte, per tant, que Fuster sigui un escriptor d'idees, com tantes vegades s'ha repetit —un doctrinari, vaja—, sinó més aviat un escriptor detergent, higiènic, que dissol prejudicis, tant els preestablerts que ens anihilen com aquells que ens captiven a partir de l'eufòria dels nostres moments metafísics, personals o col·lectius. Com de perillós, sentir-se protagonista de qualsevol superioritat moral, o política. Altrament, l'escèptic, que per força ha de ser escèptic també del seu propi escepticisme, serà sempre raonable, enemic del fanatisme i de la badoqueria, ni heroi ni assassí —no farà mai cap revolució— i, en el fons, un nominalista, és a dir, algú que sap que cada cosa és cada cosa i única, malgrat que tot s'acabi semblant a tot.

L'escepticisme és incompatible —hi llegim— amb la poesia lírica, amb l'oratória —sagrada o profana— i amb la metafísica. Si l'escèptic intenta fer versos li sortiran pedrestres i àcids; si intenta pronunciar discursos, quequejarà, per indecís o escrupolós; si intenta elaborar disquisicions sobre l'ésser, acabarà burlant-se'n.

| Antoni Defez, filòsof, poeta, professor a la Universitat de Girona

Una recomanació ben profilàctica: potenciar el que ja hi ha de sa en tots nosaltres. I és que no reconeixeríem a ningú com a humà si no fos en certa dosi escèptic. Els escèptics, doncs, estan cridats a ser uns clàssics. I la nostra sort: haver-ne tingut un que ens ha deixat entre amables descrèdits un llegat intel·lectual irrepetible.

* * *

FUSTER COM A ANTÍDOT

Anna Esteve

Fuster és sempre un regal a l'aula, versàtil i ric, sorprenent sovint. És una oportunitat per a despertar l'auditori, per a sacsejar l'esperit i *provocar* el debat, per a atrevir-nos a pensar al capdavant i, de retruc, per a situar la lectura com un acte de llibertat individual absolut i irrenunciable. La guspira que precipita la reflexió pot ser un aforisme —provocador, polèmic, enginyós; de vegades, pot ser un fragment d'assaig («llibertat», «xenofòbia», «justícia» del *Diccionari per a ociosos*, posem per cas)—; o pot ser una entrada del *Diari*, per observar «l'examen de consciència», la revisió constant de les idees amb què opera Fuster i que voldríem assumir com a actitud vital...

L'assaig de Fuster, en totes les seues formes i condicions, no ha envellit gaire, ho demostren les lectures que suscita any rere any entre un alumnat cada vegada més allunyat de la realitat de la qual naix Fuster i contra la qual s'hi rebel·la que no és altra que la dictadura franquista en què es va formar i va començar a escriure. No caldria, doncs, insistir en la vigència de la seua obra literària i en la necessitat de llegir-lo i rellegir-lo en una societat com la nostra que es mostra anestesiada, en molts aspectes, acrítica o poc avesada a interpretar l'allau de discursos i missatges que ens atabala a cops de clic.

Fuster continua sent un referent com a intel·lectual compromés —el més rellevant del segle XX—; això és, implicat en la seua societat a tots els nivells. Capaç de *promocionar* un jove cantant com era Raimon en els anys seixanta; d'escriure en un llibret de falles o d'obrir les portes de sa casa a tots aquells joves àvids de lectura i de conversa que peregrinaven a Sueca per conèixer el mestre... I, alhora, de participar en els debats intel·lectuals europeus i situar la nostra literatura al costat de les altres cultures europees amb total normalitat, sense complexos, en un moment històric de misèria cultural i obscurantisme, sense a penes accés als llibres, antidogmàtic,

eclectic, escèptic, raonable, culte... També és un bon exemple per entendre què és el pensament crític i per explicar què va significar la dictadura franquista per al nostre país, però per damunt de tot i de tots és una ocasió per reconciliar-nos amb la lectura, una altra oportunitat per als joves que no hi han connectat encara. La seua obra és sempre engrescadora i tot un repte (un *challenge*) que exigeix del lector el mateix que brinda: un pensament actiu i sinuós, en construcció, provisional i subjectiu, però fonamentat en el coneixement (que restitueix el valor autèntic, tan masegat, de la paraula «opinió»). Un valor segur i, per descomptat, un clàssic; aquell que, malgrat la distància temporal entre la seua obra i nosaltres continua explicant-nos el món; aquell que, com el definia Steiner, ens interroga i desafia els nostres recursos de coneixement, de ment i de cos. Fuster continua preguntant-nos sobre nosaltres, com a individus i com a col·lectivitat.

* * *

JOAN FUSTER, ARXIVER DEL PAÍS

Maria Àngels Francés

Escriure, actualment, sobre qualsevol aspecte de l'obra de Joan Fuster és d'una certa temeritat, per tal com s'han vessat rius de tinta sobre l'intel·lectual de Sueca i la influència del seu pensament en la cultura valenciana contemporània. Tanmateix, soc agosarada de mena i encete aquest article sota la mirada atenta de Fuster, que m'observa des d'una fotografia feta a sa casa el 1989, on seu circumspecte i amb un cigarret a la mà sobre una pila del que semblen ser periòdics, envoltat de prestatgeries metàl·liques plenes de papers, llibres, quaderns, diaris i lletres en general. És la viva imatge de l'*arxiver*, en el sentit que Derrida va donar al concepte en el seu assaig *Mal d'Archive: Une Impression Freudienne* (1995). L'etimologia del terme, procedent del prefix grec *arkhē*, significa *principi* però també *autoritat*, i vincula històricament l'arxiu al govern, al poder i a la llei. A la societat de l'antiga Grècia, era a casa dels *arcons*, d'autoritat reconeguda públicament, on s'atresoraven els documents oficials i les fonts de coneixement. Aquest espai privilegiat, controlat per la persona que l'habitava, era privat però, alhora, tenia un cert grau d'accés públic. Així fou (i és) la casa de Fuster a Sueca.

| Maria Àngels Francés, filòloga, professora a la Universitat d'Alacant, acadèmica de l'AVL

Fuster, el gran arcont de la nostra cultura contemporània, exercí la funció d'arxiver o dipositari de la tradició històrica i literària valenciana, i hi imaginà, també, un projecte de futur en clau política d'identitat compartida amb els territoris de parla catalana que, malauradament, encara resta en el terreny de la utopia. No debades és *Nosaltres, els valencians* (1962) la seua obra més reeditada. L'arxiu simbòlic que construí (on, com no podia ser d'una altra manera, també hi havia intencionades absències) resta vigent, malgrat tot: la seua dimensió fundacional i d'autoritat intel·lectual continua sent indiscutible.

Joan Fuster a sa casa, 1989. Foto: Jesús Ciscar/*El País*

Foto trobada en aquest article: <<https://francescviadel.wordpress.com/2014/04/14/joan-fuster-o-la-vigencia-dun-plantejament/>>.

* * *

L'ESCÈPTIC QUE CREIA EN EL SEU PAÍS

Tobies Grimaltos

De Fuster i el seu presumpte escèpticisme s'ha parlat molt i s'han dit, per descomptat, coses contradictòries. Sobretot, o en això és en el que vull incidir ací, s'ha qüestionat que fora escèptic perquè creia en el seu país i era actiu i combatiu. Alguns han manifestat que un escèptic de debò no creu en res i sembla que tampoc actua per defensar les seues idees (si és que en pot tenir). Ambdues coses estan, en la meua opinió, equivocades i això vull mostrar en aquest (esquifit) text. I en fer-ho, vull alhora lloar la seua posició al respecte.

Primer, si alguna descripció va unida al nom de Fuster és la d'assagista. Assajar, és provar, temptejar i només qui encara no està convençut pot fer-ho. Ell ens va dir que l'assaig «no acaba mai» i que «es redueix al pur procés de buscar». Mai no es pretén un resultat final que es presente de manera definitiva ni assertiva, ens diu, sinó sempre provisional. I aquesta és, tal com jo ho veig, l'essència de l'escèpticisme. No casar-se mai del tot amb cap idea i estar sempre disposat a la revisió, a contemplar altres alternatives, a no descartar la possibilitat d'estar equivocats.

Aquest és l'encert del dubte que caracteritza l'escèptic. Recordeu: l'escèptic «dubta i encerta». El dubte és un encert perquè permet eixir de l'error o no caure-hi tan fàcilment. Qui està completament convençut (el dogmàtic) no té cap motiu per buscar i, si està errat, ho estarà sempre o fins que, potser, ja no hi haja remei. Dubtar és no acabar de creure o de descreure, no rebutjar definitivament la possibilitat alternativa. I creure i descreure són dues maneres de tenir una creença: creure que sí o creure que no.

D'altra banda, dubtar no és no actuar, sinó actuar amb cautela. Com va dir un savi, el dubte és el motor de la recerca i recercar és també actuar. De la mateixa manera que la creença ha de ser provisional, l'acció ha de ser prudent. No, l'escèptic no és —com diu el nostre autor, tot contradient quasi literalment les paraules d'algun dels seus comentaristes— «un senyor que no creu en res». Tampoc és algú que no actua o no es compromet (dubtar no sempre és hesitar), sinó qui fa una cosa i l'altra sense vehemència, amb cert desapassionament, podríem dir. Dubta i l'encerta perquè dubtar és un encert que ens deslliura d'errors teòrics i pràctics. És ser raonable en les pròpies posicions; raonable, no dogmàtic ni visceral.

* * *

| Tobies Grimaltos, filòsof, escriptor, professor a la Universitat de València

JOAN FUSTER, UNA QÜESTIÓ D'ESTIL

Pere Antoni Pons

Si Joan Fuster, quasi trenta anys després de la seva mort, continua sent vigent, és a dir, si encara és llegit i encara resulta estimulants, tonificant i instructiu, és sobretot per una qüestió d'estil. Blasfèmia? Literatura.

Si Fuster hagués posat en circulació la mateixa quantitat fabulosa d'idees substancials i de reflexions audaces que va posar en circulació, si hagués tingut el mateix nombre de deixebles fidels i entusiastes, si hagués fet la mateixa feinada que va fer per explicar la realitat històrica i sociopolítica del País Valencià i per concebre una possible articulació dels Països Catalans, però tot plegat ho hagués plasmat en llibres escrits en una prosa més pobre, avui la seva vigència seria més relativa. O menys coneguda: menys evident.

Fuster era el primer que ho sabia, això que acabo de dir. Per això mai no escrivia per escriure. En els seus llibres, en els seus articles, fins i tot la frase més funcional té un adjectiu que l'altura, fins i tot les idees seques són formulades amb una gràcia incisiva, fins i tot els rampells de fúria ideològica i les caigudes en el desencant visceral entren en combustió gràcies a una energia verbal prodigiosa. Quan dic que la seva literatura i el seu pensament perduren per una qüestió d'estil, no vull dir que Fuster fos un estilista. Els estilistes tenen alguna cosa de superficial i d'inofensiu, dos qualificatius que en cap cas poden penjar-se a Fuster, que era tot el contrari: profund i bel·licosament ofensiu.

La seva prosa és precisa i expressiva, que és com hauria de ser sempre la prosa, però és que, a més, és imaginativa, vistosa, suculent. No es bunqueritza en àrides abstrusitats ni s'extravia cofoia per selves de vaguetats preciosistes. Va de cara a barraca amb una mescla infal·lible d'ironia, esperit constructiu, rigor inflexible i ganes de fer mal. La impressió mentre el llegeixes és la d'estar assistint a l'espectacle impressionant —versàtil i fort— d'una intel·ligència en marxa. Una intel·ligència —una saviesa— amb estil.

* * *

VIGÈNCIA DE FUSTER

Joan Ramon Resina

Joan Fuster és sens dubte un dels principals intel·lectuals del segle XX en llengua catalana, entenent per intel·lectual no simplement un escriptor sinó algú amb voluntat d'intervenir a l'esfera pública amb la intenció d'influir-hi mitjançant el debat informat. Dins la categoria dels publicistes de nivell, descendents dels moralistes francesos del segle XVIII, Fuster té pocs rivals en precisió idiomàtica, amplitud d'horitzó temàtica i eficàcia política. Sols Eugeni d'Ors, des d'una posició política força diferent, el superà en influència intensiva i extensiva, si més no durant uns anys. Però la influència de Fuster segurament acabi sent més duradora. Un debat sobre la qualitat de les proses respectives no tindria sentit, car la voluntat orsiana d'estil era d'un ordre pràcticament oposat a l'eixutesa gairebé monacal de Fuster.

La influència de Fuster rau bàsicament en *Nosaltres, els valencians*, obra amb què proveí els valencians amb un doctrinari politicoidentitari correlatiu al que Prat de la Riba forní els catalans del Principat a principi del segle XX. En principi *La nacionalitat catalana* també podria haver fet una funció galvanitzant a València, però per raons, diguem-ne òbvies, no la pogué fer. Calia que la iniciativa fos valenciana i calia la concreció històrica —absent del doctrinari de Prat— i sobretot una teoria del País Valencià per a encoratjar el sentiment nacional al sud de l'Ebre. Sols així era possible, a començament dels anys seixanta, de crear un corrent d'opinió favorable —en aquella època n'haurien dit «conscienciar»— a la restauració de la comunitat cultural entre societats amb un origen demogràfic i idiomàtic comú. Sense Fuster es fa difícil d'imaginar la difusió i l'acceptació, malauradament no indiscutida, del concepte *Països Catalans*.

Que Fuster és vigent avui ho demostra la fertilitat del seu pensament, que té continuadors, sobretot a València, on el «fusterisme», fidel o crític amb l'ideari del mestre, és un corrent viu i per tant combatut. *Nosaltres, els valencians* és sens dubte un clàssic, més que de la literatura catalana, jo diria que del pensament polític català, independentment de l'exactitud o inexactitud d'algunes tesis, que els historiadors ja s'encarreguen de debatre, rebatre, defensar o suplementar, que és allò que els pertoca. Però la importància del llibre, la seva funció de pedra angular d'una identitat valenciana constitutiva de la catalanitat global, va més enllà de les disputes gremials. La resta de la seva obra, sempre interessant i amb observacions

| Joan Ramon Resina, catedràtic a Stanford (EUA)

sovint molt lúcides, anirà sempre a remolc del seu llibre cabdal, un llibre escrit, segons ell mateix, perquè algú l'havia d'escriure, malgrat no considerar-se la persona més adient per a fer-ho.

* * *

MATERIALISME MORAL

Mercè Rius

M'inviten a escriure quatre ratlles per celebrar la figura intel·lectual de Joan Fuster, però jo vinc del ram de la filosofia mentre que ell es negava a pertànyer-hi. Molt bé. Llegeixo en *El descrèdit de la realitat*: «La realitat s'esfuma quan s'esfumen els seus contorns». Trobo que aquesta sentència té un precedent filosòfic a Eugeni d'Ors i un continuador a Xavier Rubert de Ventós, qui encetà el seu primer llibre dialogant amb Fuster. És comuna a tots tres una actitud crítica respecte a la desfermada abstracció conceptual que, històricament lligada a la filosofia, es va escampant per l'àmbit cultural i la societat en general. Ara, Fuster es distingeix per la seva opció materialista contra l'idealisme que ha guiat sempre el pensament filosòfic. Vet aquí un motiu plausible de la seva resistència a integrar-s'hi. En canvi, el materialisme: «En tant que filosofia, ni arriba a semblar filosofia. Què més podríem demanar?»

El seu és un materialisme a seques. Com a esperit lliure, no només refusa d'entrar al gremi dels filòsofs, sinó també a les capelletes d'actualitat. Materialisme significa, per ell, realisme. En el realisme coincideix amb Sartre (coneix prou bé la seva obra) sense que li ho impedeixin les objeccions que aquest fa al materialisme. Si l'opció crítica de Fuster acceptés cap adjectiu, potser seria l'usat pels pensadors de l'Escola de Frankfurt: materialisme moral.

Em sembla revelador un altre passatge del mateix assaig: «Mai el frec d'unes formes geomètriques no sabrà produir-nos l'estremiment neguitós que contagia l'escena pintada del Buonarroti: el dit de Déu tocant el dit de la primera criatura». Tant se val si la tradició filosòfica ha considerat d'ofici que materialisme i ateisme eren indestriables. Fuster no s'abona a aquesta tradició, de manera que no li ha de retre comptes. Pot ser, doncs, ben capaç d'estremir-se tot contemplant el fresc de Miquel Àngel, si no per la idea religiosa, pel seu alè metafísic. Capaç i lliure

d'admirar-se'n, com a materialista, a través de la bellesa de les formes artístiques. Per cert, el fet d'escriure «el dit de la primera criatura», al marge dels litigis (d'un altre gremi!) sobre la universalitat abstracta del gènere no marcat, ens ensenya com el respecte, la discreció i, sobretot, la intel·ligència no han de menester so de timbals ni guants de seda. Gràcies, mestre.

* * *

ARA TOCA RELLEGIR FUSTER!

Quim Torra

Tots els països tenen figures que en moments determinats qüestionen la mateixa existència de la nació. La qüestionen i l'asseguren. Es tracta d'agitadors intel·lectuals que tenen l'habilitat de presentar una mirada nova des d'un angle que no era l'habitual fins a la seva arribada. De ben segur, n'hi ha molts que ho intenten sense massa èxit. Però molt de tant en tant, n'hi ha algun que, per la seva habilitat expressiva o comunicativa, ho aconsegueix i sacseja de manera absoluta el panorama intel·lectual de tot un país. Joan Fuster fou un d'aquests. En un país (ací em refereixo a la nació completa) estabornit pel fort cop del franquisme, amb una diàspora intel·lectual convulsa, Fuster apareix com un despertador de consciències que, atrevit i savi a la vegada, aconsegueix remoure algunes convencions que s'havien instal·lat per raons de pura inèrcia.

De Fuster, en el terreny polític, reivindiquem les aportacions en la identificació de l'àmbit nacional, les qüestions de denominacions del país i de la llengua, però també cal reivindicar-ne les reivindicacions d'higiene democràtica i de vertebració cultural. A mi són aquests els aspectes que més m'atreuen de Fuster. Perquè la seva dimensió d'intel·lectual tot terreny és allò que el fa pràcticament imbatible. Sense tota la seva obra de crítica cultural, de projecció històrica, d'anàlisi sociològica i sense el tremp del seu estil pugilístic en els registres de l'opinió, l'assaig i l'articulisme, sense tot això, no hi hauria una figura de referència anomenada Joan Fuster i considerada, per mi també, com un dels principals intel·lectuals del segle XX del nostre país. Potser sembla un tòpic, però si Joan Fuster hagués nascut i actuat a França, Anglaterra o Alemanya, i no als Països Catalans ocupats per Espanya, avui seria una figura del nivell dels grans intel·lectuals europeus del segle passat. No en tingueu cap dubte.

| Quim Torra i Pla, 131è president de la Generalitat de Catalunya

Fuster s'ha de reivindicar aprofitant el centenari del seu naixement i en qualsevol ocasió que es presenti. I tant! Però, per damunt de tot, s'ha de llegir o rellegir, que, com deia ell mateix, és l'única manera seriosa de llegir. Qui ho faci, hi trobarà un suport impagable per entendre el nostre món d'avui i, també, un exemple d'estil directe i clar que seria bo de recuperar per als nostres dies. Així doncs, ara toca rellegir Fuster!

* * *

JOAN FUSTER, ENCARA VIGENT, ENCARA PUNT DE REFERÈNCIA

Joan Manuel Tresserras

Ja tenim prou perspectiva per fer un balanç de la producció cultural en llengua catalana del segle XX. Un grapat de noms de literats i literates van permetre Joan Triadú considerar que, malgrat la durada i la rotunditat de les proscripcions i persecucions sofertes, comptant sobretot el primer terç i l'últim, el XX havia estat un veritable segle d'or.

Sense abandonar la perspectiva literària, si desplaçem l'objectiu cap al pensament, la crítica cultural, la intervenció intel·lectual i el periodisme, veurem emergir la figura de Joan Fuster fins a un lloc destacadíssim. Hi ha hagut algunes grans figures coetànies en camps especialitzats, al País Valencià, a les Illes Balears i a Catalunya, fins i tot alguna amb veritable irradiació internacional. Però la combinació de coneixements que Fuster posà al servei de la interpretació de realitats complexes per suscitar alguna presa de consciència i convidar a l'acció fou excepcional. En aquest terreny, la posició de Fuster em sembla clarament per damunt dels altres. I el pas dels anys ho ratifica.

Fuster, des de Sueca, en condicions inevitablement limitadores, fou capaç d'informar-se, de fer-se culte, de pensar el món del seu temps en clau moderna, de projectar el seu elaborat escepticisme sobre els grans temes que preocupaven les societats i cultures europees, de fer-se una posició sobre tot plegat i exposar-la amb una escriptura potent i eficaç. I, encara, per establir clarament des de quina plataforma parlava, va assumir la tasca d'explicar l'itinerari anterior de la seva tradició cultural de referència, fer-ne un diagnòstic i proposar alguns tractaments.

| Joan Manuel Tresserras, exconseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, president de la Fundació Josep Irla

El cas de *Nosaltres, els valencians* —el temps de realització, la precarietat dels materials de referència— fa evident la capacitat de Fuster per convertir un encàrrec més o menys rutinari i precipitat en un text germinal i influent que, seixanta anys després, encara és invocat a l'hora de pensar, redefinir i caracteritzar el nostre espai nacional.

En els llibres, els articles, els estudis, els aforismes, trobem Fuster sempre suggeridor i profund, irònic de vegades, intel·ligent sempre. Preocupat sobretot pel contingut del que reporta, per l'anàlisi, per les idees, per la cura en la descripció. Però també sempre molt atent a la forma de transmissió, a la intel·ligibilitat, a l'aprofitament de les possibilitats expressives de la llengua. Hi ha una voluntat de precisió en la seva escriptura que connecta pensament i llenguatge, una mena d'harmonia difícil d'assolir i que en Fuster sembla senzilla i garantida.

Fins i tot en els textos més singulars, els més d'anatomia especialitzada (com la introducció a l'Obra Completa de Josep Pla o el pròleg a la *Crònica* de Ramon Muntaner), Fuster desplega una quantitat extraordinària de recursos simultanis d'anàlisi i d'exposició. No crec que ningú l'hagi superat en aquest aspecte com a «crític cultural». Llegit i rellegit avui, continua resultant absolutament interessant i brillant. Hi ha un rastre indeleble, una marca de qualitat enganxada a les seves pàgines.

Per concloure, i a risc de resultar reiteratiu, em sembla particularment destacable l'eficaç correspondència que aconsegueix entre allò que diu i la manera de dir-ho; mantenint la temptació decorativa sota control i regulant els cops d'efecte al servei no tant de l'amenitat com de l'impacte en la disposició de qui llegeix. De fet, ja tenim prou perspectiva per haver vist com el llegat intel·lectual de Joan Fuster travessava una successió caòtica i vertiginosa d'actualitats i s'ubicava entre les lleixes dels nostres clàssics. ◀